

УДК 272:725-051]+94(477.83-2)1939/1945
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-40-4>

РЕПРЕСІЇ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТИ РИМО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ СВЯЩЕННИКІВ ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІДІЄЦЕЗІЇ (1939–1945 РР.)

Хом'як Павло Павлович,
*аспірант факультету історії,
політології та національної безпеки
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
paolo.chomiak@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4825-9009*

Мета та методологія дослідження. Мета наукового дослідження полягає в тому, щоб на підставі комплексного та об'єктивного аналізу архівних джерел та наукової літератури визначити особливості релігійної діяльності священників Римсько-Католицької Церкви та встановити причини та передумови їхньої трагічної загибелі на прикладі кількох священників Львівської архідієцезії. Під час наукового дослідження використовувались порівняльно-історичний метод, історико-систематичний метод, структурно-тематичний принцип історіографії, встановлювались причинно-наслідкові зв'язки та застосовувався метод аналізу та синтезу історичних джерел.

Результати та висновки. На основі цих методів було досягнуто таких результатів: встановлено передумови жорстокої діяльності радянської влади стосовно римо-католицького духовенства; встановлено основні методи, за допомогою яких тоталітарний режим проводив політику ліквідації структури Церкви; встановлено та проаналізовано життєдіяльність кількох представників римо-католицького духовенства, які трагічно загинули від рук радянського режиму; досліджено основні причини арештів, ув'язнень та смертних вироків, які виголошувались священникам Львівської архідієцезії; проаналізовано джерельну базу, на основі якої здійснювалось дослідження біографічних даних священнослужителів. Під час аналізу літератури, яка використовувалась у процесі дослідження, у вітчизняній історіографії виявлено брак відомостей про життя та діяльність священників Львівської архідієцезії. Таким чином, одним із результатів дослідження є привернення уваги сучасного наукового світу та соціуму до такої проблематики, адже важливе завдання, яке стоїть перед вітчизняними дослідниками, полягає у відновленні історичної справедливості шляхом дослідження людських жертв, які трагічно загинули за вірність своїй діяльності та місії.

Процес ліквідації структури Римсько-Католицької Церкви у досліджуваній період є одним із найжорстокіших методів боротьби із релігією у тогочасному комуністичному радянському союзі. Оскільки, на думку представників окупаційного тоталітарного режиму, саме Римсько-Католицька Церква становила найбільшу загрозу для радянського режиму, представники відповідних органів та структур проводили нищівну та безжальну політику стосовно римо-католицького духовенства. У статті на прикладі кількох людських доль розкрито методи, які використовувались тоталітарним окупаційним режимом задля досягнення мети атеїзації суспільства шляхом спроб ліквідації Церкви та її представників.

Ключові слова: римо-католики, священники, СРСР, Львівська архідієцезія, жертви режиму.

REPRESSION BY THE SOVIET AUTHORITY AGAINST THE ROMAN CATHOLIC CLERGY OF WESTERN UKRAINE AS AN EXAMPLE OF PRIESTS OF THE LVIV ARCHDIOCESE (1939–1945)

Khomiak Pavlo Pavlovych,
*Graduate Student at the Faculty of History,
Political Science and National Security
Lesya Ukrainka Volyn National University
paolo.chomiak@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4825-9009*

Purpose and methodology of the study. The purpose of the scientific research is to determine, on the basis of a complex and objective analysis of archival sources and scientific literature, the specifics of the religious activity of the priests of the Roman Catholic Church and to establish the reasons and prerequisites for their tragic death using the example of several priests of the Lviv Archdiocese. During the scientific research, the comparative-historical method, the historical-systematic method, the structural-thematic principle of historiography were used, cause-and-effect relationships were established, and the method of analysis and synthesis of historical sources was used.

Results and conclusions. On the basis of these methods, the following results were achieved: the prerequisites for the brutal activity of the Soviet authorities in relation to the Roman Catholic clergy were established; established the main methods by which the totalitarian regime achieved and carried out the policy of liquidation of the structure of the Church; the life activities of several representatives of the Roman Catholic clergy who died tragically at the hands of the Soviet regime were established and analyzed; the main reasons for the arrests, imprisonments and death sentences handed down to the priests of the Lviv Archdiocese were investigated; the source base, on the basis of which the study of the biographical data of clergymen was carried out, was analyzed. During the analysis of the literature used in the research process, a lack of information about the life and activities of the priests of the Lviv Archdiocese was revealed in the domestic historiography. Thus, one of the results of the study is to draw the attention of the modern scientific world and society to this issue, because the important task facing domestic researchers is to restore historical justice through the study of human victims who tragically died for loyalty to their activities and mission.

The process of liquidation of the structure of the Roman Catholic Church during the period under study is one of the most brutal methods of fighting religion in the then communist Soviet Union. Since, according to representatives of the occupying totalitarian regime, it was the Roman Catholic Church that posed the greatest threat to the Soviet regime, the representatives of the relevant bodies and structures conducted a degrading and ruthless policy towards the Roman Catholic clergy. Using the example of several human destinies, the article reveals the methods used by the totalitarian occupation regime to achieve the goal of atheism of society through attempts to liquidate the Church and its representatives.

Key words: Roman Catholics, priests, USSR, Lviv Archdiocese, victims of the regime.

1. Вступ.

Актуальність цього дослідження набула особливого значення у часи відновлення Незалежності України та є важливим аспектом у процесі становлення історичної пам'яті і формуванні новітньої вітчизняної історіографії. З огляду на багаторічні замовчування та приховування реального стану речей, а саме спроби ліквідації не лише структури Римсько-Католицької Церкви, а й масового знищення представників духовенства та мирян, особливо важливо вшанувати пам'ять трагічно загиблих людей шляхом повноцінної науково-дослідної роботи. Це дослідження на основі біографічних даних та архівних матеріалів, на прикладі кількох представників Львівського римо-католицького духовенства містить докладні відомості про скоєння злочинів радянським керівництвом проти священників, які навіть під час правління тоталітарного режиму не зрадили своїй діяльності та продовжували виконувати свої душпастирські обов'язки. За основу дослідження взято відомості про передумови такого ставлення до представників саме Римсько-Католицької Церкви, а також аналізується діяльність духовенства, за яку вони стали жертвами комуністичного режиму.

Ця стаття несе у собі як наукове, так і гуманітарне навантаження, що зумовлене актуальністю подій сьогодення та спрямоване на відновлення історичної правди та справедливості.

Метою статті є визначення особливостей релігійної діяльності священників Римсько-Католицької Церкви та встановлення причин і передумов їхньої трагічної загибелі на прикладі кількох священників Львівської архідієцезії на основі комплексного та об'єктивного аналізу архівних джерел та наукової літератури.

Методологію дослідження становлять принципи критичної оцінки, порівняльно-історичний метод, історико-систематичний метод, структурно-тематичний принцип історіографії,

встановлювались причинно-наслідкові зв'язки та застосовувалися методи аналізу та синтезу історичних джерел.

Історіографія. Під час наукового дослідження автором переважно використовувались публікації закордонних дослідників, що пов'язано із найбільшою кількістю матеріалів, історіографічних та архівних даних. На жаль, у вітчизняній, а тим паче радянській історіографії, практично не міститься відомостей про трагічно загиблі жертви, які постраждали від рук режиму, що пов'язано із цензурою наукових публікацій та забороною висвітлення історичної правди в радянський період, а як наслідок, нестача джерельної бази вплинула на сучасних вітчизняних науковців. Однак у працях українських науковців міститься цінна інформація, пов'язана із передумовами жорстокого ставлення до представників Церкви зі сторони радянського керівництва. Беручи за основу архівні та біографічні дані священників, які виконували свої душпастирські обов'язки у Львівській архідієцезії, вдалось встановити причини їхньої загибелі та відновити історичну справедливість. За основу дослідження взято історіографію таких авторів, як: Р. Дзвонковскі, С. Шемашко, А. Роспанд, П. Олеховскі, Т. Мадала, Б. Чаплицький, В. Войналович, С. Горбач та В. Байдич.

2. Передумови діяльності радянської влади стосовно римо-католицького духовенства

Дослідження державно-церковних відносин у СРСР слід аналізувати у контексті правових відносин між державою і домінуючою у СРСР Руською православною церквою. Захоплені радянським урядом території Заходу України були заселені етнічними меншинами та здебільшого не були інтегровані в комуністичне суспільство з російською історією та культурою. Для тодішньої влади західно-українське суспільство становило неабияку загрозу для подальшого функціонування партії та встановлення режиму безпосередньо по

всій території України. Передусім таку загрозу вбачали у Римсько-Католицькій Церкві, ставлення до якої визначалось політичними цілями, а завдання партійно-державного режиму радянської влади полягало в знищенні будь-яких проявів релігійності та національної приналежності (Олеховський, 2017). Втім у 20-х роках ХХ століття Католицька Церква у СРСР нараховувала близько 1 600 000 вірних, що і стало причиною застосування радикальних заходів у боротьбі з представниками етнічних меншин, а насамперед з духовенством. Не менш важливим є і той факт, що у міжвоєнний період до 80% віруючих Римсько-Католицької Церкви на Заході України за національністю становили поляки. Натомість на Півдні чи Сході України римо-католицькі парафії склалися переважно з німців (Дзвонковскі, 1997). У міжвоєнний період римо-католики СРСР зазнавали жорстоких репресій і депортацій не лише за релігійною, а з початком радянсько-німецької війни і за національною ознакою (Байдич, 2017: 64–79).

Серед основних причин такої політики комуністичної влади щодо католицького духовенства слід виділити кілька основних аспектів, які полягають в тому, що і духовенство, і миряни сприймалися як «агенти Ватикану», про що неодноразово наголошувалось у численних промовах тоталітарної правлячої верхівки (Чаплицький, 2000). Сама політика радянської влади визначала римо-католицький центр – Ватикан – зовнішньо-політичним ворогом СРСР. Тому за внутрішньою церковною статистикою після Ризького миру 1921 р. на підрадянських теренах залишилося 504 парафіяльних храми Римсько-Католицької Церкви, 141 філія, 533 каплиці та 58 ораторій. Натомість, за даними НКВС, у межах РРФСР на 1928 р. кількість католицьких храмів скоротилася вже до 128.

Досліджуючи передумови спроби ліквідації Римсько-Католицької Церкви та її священників і мирян, варто зосередити увагу на правовому полі, адже важливим є той факт, що жодного законодавчого акта про заборону релігійного культу у СРСР не було ухвалено (Дзвонковскі, 1997: 59–107). Таким чином, радянський тоталітарний режим залишав собі простір для маневрування, вибіркового розгляду щодо конкретної релігійної організації, зважаючи на ті чи інші обставини, щоб елімінувати із суспільного й особистого життя громадян СРСР. Основним фактором боротьби проти Католицької Церкви були не лише політичні, суспільно-історичні чи соціально-економічні протистояння, але тривале в часі протиборство між Москвою та Римом, що своєю чергою мало спричинити вплив на віруючих (Войналович, 2005: 603–604).

Зважаючи на те, що Церква становила загальносуспільну загрозу перед повноцінним

утвердженням радянських наративів у соціум, правляча верхівка вдавалась до всіх можливих заходів, покликаних повністю ліквідувати Церкву як структуру, а також людей, які сповідували західну традицію. Передусім загроза полягала у самих священниках, які своїм вченням протистояли принципам комуністичного суспільства. Таким чином, не обійшлося без жертв серед духовенства, більшість яких була звинувачена у «контрреволюційній діяльності» на користь Ватикану (Горбач, 1998).

3. Жертви серед Львівського римо-католицького духовенства 1939–1945 рр.

У своїй антирелігійній діяльності радянська влада, яка вбачала потенційну загрозу саме в представниках римо-католицького духовенства, проводила активну роботу щодо обшуків, арештів та врешті розстрілів або ув'язнень у концтаборах.

Серед перших жертв радянських репресій став кс. Ян Казимир Гах, який був випускником Львівської митрополичої семінарії. Працював вікарієм парафії в Тартакові, а з 1925 р. був адміністратором парафії в Котові. Радянські солдати розстріляли священника 19 вересня 1939 р. на підставі звинувачення у стрільбі з вежі костелу по загонах Червоної Армії, що саме входила у місто (Biała Księga, 2007).

Кс. Едвард-Антоній Хома також став жертвою радянської окупаційної влади. Він народився 26 грудня 1889 р. у м. Золочів, що на Львівщині. Едвард Хома навчався у Львівській семінарії та в університеті Яна Казимира у Львові. Після свячень був вікарієм у парафії в Болахові та Язлівці. Згодом був направлений працювати адміністратором у парафію у Бураківці. У 1917 р. внаслідок мобілізації направлений до австрійського війська, де виконував обов'язки капелана: спочатку у 105-му польовому госпіталі, а пізніше у 100-му полку. З 3 листопада 1918 р., під час оборони Львова, був капеланом 30-ї частини оборони міста, а з липня 1919 р. став військовим капеланом IV піхотної дивізії. У міжвоєнний період був професійним капеланом військ у званні майора. З 1932 р. служив керівником душпастирського району, а згодом був настоятелем парафій у Скерневичах, Барановичах, у Слонімі і Радомі (Катинь, 1995). За досягнення у військовій службі у 1939 р. отримав нагороду Хреста Заслуги. Втім у вересні 1939 р. з приходом Червоної Армії був ув'язнений у табір для польських офіцерів у Старобільську. У квітні–травні 1940 р. разом з іншими 4410 в'язнями розстріляний у Катині (Мадала, 1996).

Восени 1939 р. арештували кс. Кароля Богуцького. Він народився 26 січня 1868 р. у Бродах у родині Йосифа й Анастасії Гусарських. Це була багатодітна родина бондаря. Після успішного закінчення гімназії в Бродах 1 жовтня 1889 р. вступив до архідієцезіальної семінарії у Львові.

16 липня 1893 р. отримав свячення у священники та паралельно вивчав теологію на теологічному факультеті університету Яна-Казимира у Львові. Служив вікарієм у Сереті та в Чернівцях, пізніше у Станіславові, де був катехитом у школі ім. Адама Міцкевича. У 1903 р. отримав призначення на посаду військового капелана в австрійській армії при Командуванні XI піхотного корпусу у Львові. Після завершення Першої світової війни був старшим капеланом XI піхотної дивізії на галицькому фронті. У своєму служінні він не тільки проводив молебні для солдат, але й обходив окопи, шпиталі і перев'язочні пункти, де сповідав поранених. У 1919 р. кс. Кароль Богуцький за розпорядженням польового єпископа Станіслава Галля був прийнятий до Польського війська як старший капелан Гарнізонного шпиталю у Львові. У грудні 1921 р. затверджений деканом генерала і скерований до Любліна на посаду декана командування Другого округу. У 1923–1928 рр. виконував обов'язки очільника військового душпастирства командування Корпусу IV округу у Львові. 31 травня 1929 р. вийшов на пенсію і оселився у Львові, де став капеланом сестер Бенедиктинок та був катехитом у школі, якою ці сестри опікувалися. У 1938 р. повернувся до Бродів, вів суспільну і харитативну діяльність (Дзвонковські, 2003). Восени його заарештувало КДБ, але завдяки інтервенції євреїв-комуністів отримав звільнення. Втім 9 квітня 1940 р. на нього знову було накладено арешт, а 5 липня отримав звинувачення від оперативного офіцера КДБ Федуніна за скоєння злочину згідно зі ст. 54-14 Карного кодексу УРСР. Підставою для звинувачення став зв'язок із Польським військом. Як покарання кс. Кароль Богуцький спочатку був висланий до Херсона, а пізніше до Карлага поблизу Акмолінська в Казахстані, де 7 лютого 1942 р. помер (Biała Księga, 2007).

Серед жертв радянського режиму присутне ім'я кс. Адама Громадовського. Народився 31 жовтня 1912 р. у Львові в родині Станіслава і Марії Щепанських. Після завершення навчання в початковій і середній школі був прийнятий у Львівську семінарію, а вже 26 червня 1938 р. був висвячений на священника. Першим місцем праці стала парафія у Варенжі, а з 28 лютого 1939 р. – парафія в Підволочиську над Збручем (Дзвонковські, 1997). Із приходом радянської влади 6 січня 1940 р. був арештований КДБ і отримав звинувачення за ст. 54-2 і 54-11 у приналежності до антирадянської польської військово-повстанської організації в Здолбунові, метою якої було повалення радянського режиму і становлення польської державності, а також на підставі розповсюдження нелегальної літератури. На підставі арешту був привезений до Тернополя на вул. Міцкевича з метою слідства. 15 березня 1941 р. відбулося судове засідання, що тривало близько

10 хв. Після швидкого розгляду справи священник отримав вирок: 10 років таборів і 5 років позбавлення громадянських прав згідно зі ст. 54-12 Карного кодексу УРСР. До цього звинувачення додали також звинувачення «про замовчування перед владою про існування згаданої організації». За вирокком суду був направлений до в'язниці в Бердичеві. Отця стратили радянські солдати у Війлівцях разом з трьома іншими в'язнями за підозрою у шпигунстві на користь німців (Biała Księga, 2007).

Кс. д-р Єжи Ягляр став одним зі священників, які загинули за свою релігійну діяльність та приналежність до римо-католицького духовенства. Народився у 1909 р. у Львові. Після закінчення школи був прийнятий до духовної семінарії у Львові. У 1929 р. майбутній священник відправився на навчання до Інсбрука в Австрію, а вже у 1932 р. отримав священницькі свячення. Кс. Ягляр добре володів європейськими мовами, яких знав аж 7. Продовжуючи своє успішне навчання, у 1934 р. здобув докторат з канонічного права і того ж року написав працю «Проблема кодифікації подружнього права у Польщі». Після повернення до Львівської архідієцезії працював вікарієм у Золочеві, катехитом у Тернополі, а з 1935 р. служив у Станіславові. У 1938 р. через нещасний випадок отримав травму голови і до кінця своїх днів мав серйозні проблеми зі здоров'ям. На цій підставі священник повернувся до Львова, втім без жодних церковних обов'язків. Впродовж кількох років працював асистентом в університеті Яна-Казимира у Львові, куди направився, ймовірно, за рішенням церковної влади (Дзвонковські, 1997). Під час вторгнення окупаційної радянської влади у жовтні 1939 р. вступив у лави польської підпільної організації під псевдонімом «Шторм», втім 17 лютого 1940 р. був арештований органами КДБ й ув'язнений у Самборі, звідки пізніше був переведений до Львова. Священник отримав звинувачення на підставі того, що з 1939 р. був активним членом і одним з керівників повстанської контрреволюційної організації, метою якої було збройне повалення радянської влади. До цього додано, що, правдоподібно, керував інформаційним відділом і співпрацював з польськими й англійськими шпигунами та і сам здійснював шпигунську діяльність. Вже 22–23 листопада того ж року в Києві був засуджений до смертної кари разом з трьома поляками згідно зі ст. 54-1 а, 54-2 і 54-11 Карного кодексу УРСР. Вирок виконано 16 січня 1941 р. у Києві (Biała Księga, 2007).

Подібна доля спіткала кс. Тадеуша Телігу. Народився в Кракові. Був випускником вищої семінарії у Львові. Після успішного завершення навчання у семінарії отримав священницькі свячення у 1912 р., після чого працював вікарієм у Підволочиську, Озерній, Беднарові,

був катехитом у Скальмежі, Сокалі, Снятині. Пізніше – настоятель у Дзвинячці, де під час Першої світової війни сповідав і готував до смерті хворих на тиф, унаслідок чого сам важко захворів. У травні 1920 р. організував перевезення до Варшави труни з рештками похованого там архієпископа Зигмунта Щенсного Фелінського. Від 1930 р. – адміністратор парафії у Вербці поблизу Бучача, а через 10 років 10 лютого 1940 р., під час першої хвилі депортації поляків до СРСР, добровільно подався зі своїми парафіянами на заслання до Комі в Архангельському краї (Дзвонковські, 2003). Згодом, 23 грудня 1940 р. був арештований силами КДБ у Ношулі за таємну душпастирську працю та отримав ув'язнення у Сиктивкарі (Rospond, 1994). У 1941 р. захворів запаленням легень, що переросло у стадію гострого туберкульозу. Після проведення слідства був звільнений і отримав можливість повернутися до Ношуля. Однак священник так і не скористався з цієї нагоди, оскільки влітку 1941 р. помер у Сиктивкарі (Biała Księga, 2007).

Зустрівшись з окупаційною владою, львівське духовенство було вимушене заплатити високу ціну за свою вірність місії Церкви, стаючи на захист християнських ідеалів нерідко ціною власного життя. Серед священників Львівської архідієцезії тоді були такі, інформація щодо подальшої долі яких невідома. Серед таких виділяється постать кс. Яна Шіллера, який народився у 1914 р., закінчив Львівську духовну семінарію, будучи водночас студентом богословського факультету Університету Яна-Казимира у Львові. У 1937 р. отримав рукоположення у священники, після чого працював вікарієм у Коломиї, а пізніше капеланом і секретарем архієпископа Болеслава Твардовського. У вересні 1939 р. заангажувався у підпільну працю у Львові, в ході якої надавав допомогу польським офіцерам, полегшуючи їм перетин кордону з Румунією. За таку підпільну діяльність проти радянської влади, ймовірно, у 1940 р. був арештований КДБ. У листі Посольства РП у Куйбишеві від 22 грудня 1942 р. про нього згадується як про одного із тих, кого вивезли зі Львова в травні 1941 р. Подальша доля кс. Яна Шіллера невідома. Втім, аналізуючи діяльність радянської влади щодо римо-католицького духовенства, можна припустити, що загинув від рук радянської влади (Archiwum Instytutu Polskiego).

В алфавітному списку з 5822 польських громадян, арештованих КДБ у районі Львова і Дрогобича в 1939–1941 рр., згадується про кс. Броніслава Шведа, який народився 20 січня 1895 р. у Рудниках над Сяном, закінчив Львівську духовну семінарію та отримав священницькі свячення в 1918 р. у Львові. З 1918 р. служив вікарієм у Рогатині та Снятині. З 1924 р. виконував обов'язки катехита і префекта гімназії і ліцею № 2,

у державній Купецькій гімназії і Торговій школі у Станіславові. Того ж року отримав призначення на посаду в'язничного капелана у Станіславові, де згодом одержав звання капітана. Після радянського вторгнення в 1939 р. був арештований росіянами під час затримання польського в'язничного персоналу у Станіславові, внаслідок чого спочатку перебував у в'язниці у Станіславові. Згодом кс. Броніслав Швед був вивезений до в'язниці в Києві, а пізніше до концтабору Старобільська. Напередодні Різдва, 24 грудня 1939 р., імовірно, перевезений до в'язниці на Бутирці в Москві, а весною 1940 р. отримав направлення до концтабору для польських офіцерів Осташкова. Звідти переведений на місце страти у Твері, де 5 квітня 1940 р. був страчений разом з іншими в'язнями табору (Biała Księga, 2007).

Однак не всі священники, котрі перебували у в'язницях НКВС, отримали покарання розстрілом. Деяким із представників духовенства з різних причин вдалося уникнути смерті.

Одним із вцілілих у катівнях НКВС був кс. Франциск Кубенський. Народився 1 вересня 1885 р. у Скавіні. Священницькі свячення отримав 1908 р. у Львові. У 1920 р. отримав призначення на посаду настоятеля у парафії Настасів та брав активну участь у суспільно-релігійному житті парафії, за що відзначений Срібним Хрестом «За заслуги». Відразу з настанням радянської окупації у 1939 р. був арештований органами НКВС у Тернополі і вивезений до табору. Однак через кілька років, а саме у серпні 1941 р., потрапив під амністію для представників польської національності. Далі був переведений до Польської армії під проводом генерала В. Андерса і в 1942 р. покинув територію СРСР. Про подальшу долю священника відомо, що кс. Франциск Кубенський виїхав до дієцезії в Південній Африці та у 1958 р. отримав звання прелата. Згодом він був генеральним вікарієм та радником єпископів Б. Гіппеля і М. Готшляка. Помер у місцевості Джордж у Південній Африці 24 листопада 1971 р. (Дзвонковські, 2003).

За свою публічну і релігійну діяльність у Львівській архідієцезії від рук КДБ постраждав кс. Адам Врубель, народжений 29 жовтня 1895 р. у Тамановицях. У 1914 р. майбутній священник вступив до Львівської духовної семінарії, а на початку Першої світової війни був призваний до австрійської армії і пізніше – до школи офіцерів. Завдяки старанням архієпископа Й. Більчевського кс. Адам Врубель був звільнений з війська, а 29 травня 1919 р. висвячений на священника. Відразу після свячень отримує направлення до праці вікарія і катехита початкових і середніх шкіл Рогатина. У 1921 р. призначений вікарієм і катехитом у жіночій педагогічній семінарії у Коломиї. Вже у 1924 р. кс. Врубель був призначений адміністратором у парафії у Заложцях, де збудував храм

і плебанію та добудував дім місцевого осередку організації «Сокіл». У 1927 р. призначений настоятелем у парафії в Монастириськах, а з 1933 р. служив настоятелем у парафії в Могильниці. За свою діяльність був нагороджений Золотим Хрестом «За заслуги» (Дзвонковскі, 1997). Втім після вибуху Другої світової війни і з початком радянської окупації 26 жовтня був арештований органами КДБ як один з перших священників за обвинуваченням – «буржуйство» та «знущання з парафіян». У лютому 1940 р. військовий трибунал виніс йому смертний вирок згідно зі ст. 54-10, 54-13 Карного кодексу УРСР. Понад 30 днів перебував у камері смертників в очікуванні на виконання вироку. Завдяки клопотанням парафіян 12 квітня 1940 р. кара смерті була замінена на 10 років таборів і 5 років позбавлення громадянських прав. За наказом 8 травня 1940 р. кс. Адам Врубель перевезений до Харківської в'язниці, а вже звідти скерований до Севвостоклагу на Колимі в Магаданській області, що мав високу смертність серед в'язнів та характеризувався нелюдськими умовами. Там священник працював у копальні олова. Однак 28 вересня 1941 р. на підставі амністії поляків був звільнений і залишив табір з групою 40 представників польської національності. 18 жовтня того ж року був прийнятий капеланом запасу для родин поляків у Нукусі, а пізніше переведений на посаду капелана Першого полку уланів креховецьких військ генерала В. Андерсена, які тоді саме формувалися, а паралельно проводив діяльність щодо порятунку людей від голодної смерті. У березні 1942 р. йому вдалося покинути територію СРСР. Після того спочатку перебував в Ірані, а в 1947 р. прибув з Польським військом до Британії, де отримав ступінь майора. Аж до смерті опікувався поляками та вірянами інших національностей в Англії. Помер 8 вересня 1993 р. та похований у Перемишлі (Archiwum Instytutu Polskiego).

Ще одним священником, якому вдалося вижити у в'язниці НКВС, був кс. Володимир Микола Ценьський. Народився 6 квітня 1897 р. у Львові. Після закінчення середньої школи зробив спробу вступити до духовної семінарії у Львові, однак через слабке здоров'я отримав відмову. Після відмови у вступі до семінарії навчався в Аграрній академії у Дублянах, а рільничу практику проходив у маєтку Чарторійських у Пелкніях. Після чергової відмови у прийнятті до семінарії вивчав філософію і теологію в швейцарському університеті у Фрибурзі, а після закінчення був прийнятий до Львівської семінарії. 4 лютого 1924 р. прийняв таїнство Священства, після чого працював вікарієм у Жовкві, де заразився тифом внаслідок сповідання хворих греко-католиків. Пізніше кс. Володимир Микола Ценьський отримав переведення до парафії Велдідж, де був капеланом Згромадження

Сестер Непорочного Зачаття в Ніжневі. А вже з 1930 р. виконував обов'язки директора виховних закладів Фундації Абрамовичів. У 1935 р. був призначений настоятелем у Зимній Воді. Згодом, 17 квітня 1939 р. став настоятелем парафії св. Магдалини у Львові (Duszpasterz Polski Zagranicą, 1985). Із початком Другої світової війни був активно задіяний у суспільному житті, а саме у 16 парафіях Львова організував допомогу для воєнних біженців з центральної Польщі, відкрив їдальню для студентів духовної семінарії, яку перед тим закрили представники радянської влади. Під псевдонімом «Пом'ян» брав участь у підпільній діяльності, працював на посаді керівника відділу соціальної та душпастирської опіки командування округу № 3 Союзу збройної боротьби. Однак через свою діяльність задля відродження Польщі і допомоги біженцям був арештований КДБ 17 квітня 1940 р. Як наслідок, спочатку перебував у в'язниці на Замарстинові, а згодом був перевезений до в'язниці у Лефортові, потім на Бутирку, Луб'янку та в кінцевому результаті опинився в центральній в'язниці КДБ Москви. Згідно з архівними даними відомо, що під час перебування в Луб'янці неодноразово піддавався тортурам, у тому числі психічним знущанням, а представники КДБ пробували схилити його до співпраці. Однак 7 червня 1941 р. кс. Володимир Микола Ценьський отримав вирок смерті (Siemaszko, 1999: 250–251). Унаслідок амністії польських громадян 15 серпня 1941 р. кару смерті кс. Ценьського відмінено і звільнено його з в'язниці. 2 вересня 1941 р. священник долучився до війська генерала В. Андерсена, котрого теж звільнили з Луб'янки. 3 вересня 1941 р. був призначений очільником польського військового душпастирства і отримав звання майора, а пізніше полковника. Серед заслуг кс. В. Ценьського була організація душпастирства поляків на півдні Росії, саме з його ініціативи з'явилися перші видання для капеланів, що було першим друком літургійного характеру на території СРСР. Священник вів переговори з радянською владою щодо евакуації цивільного населення, організував транспорт, проводив пошуки поляків, зниклих на території Радянського Союзу. 27 червня 1942 р. у його присутності генерал В. Андерс склав визнання віри і прийняв католицизм. У серпні 1942 р. кс. В. Ценьський разом з останнім підрозділом Польського війська покинув територію СРСР. Він також брав участь у марші польських військових і цивільних через Персію, Ірак і Палестину. Згодом воював під час кампанії в Північній Африці, а пізніше разом з II Польським корпусом в Італії, за що був нагороджений Хрестом Хоробрих і Золотим Хрестом Заслуги з Мечами. У жовтні 1946 р. прибув до Великої Британії, де був душпастирем польських біженців. Належав до грона засновників

місцевого Інституту Польської католицької акції в 1947 р. Відмовився прийняти посаду в еміграційному уряді Речі Посполитої. Весною 1955 р. вступив до монастиря цистерсів-трапистів в абатстві Нотр-Дам у Нормандії. П'ятьма роками пізніше склав вічні обіти. У монастирі займався веденням сільського господарства. Помер 20 січня 1983 р. і був похований на місцевому чернечому кладовищі (*Duszpasterz Polski Zagranicą*, 1985).

4. Висновки.

Отож, проблематика висвітлення жертв римсько-католицького духовенства, а зокрема представників Львівської архідієцезії, є малодослідженим питанням у сучасній історіографії. З огляду на тривалий період перебування західно-українських і не тільки земель у складі СРСР, дослідження трагічної загибелі сотень та навіть тисяч невинних жертв і до сьогоднішнього дня не втрачає своєї актуальності. Арешти, ув'язнення, смертна кара та інші види покарань, які застосовувались стосовно священнослужителів, мали на меті цілком ліквідувати

структуру Церкви як у юридичному та політичному аспектах, так і соціально-культурному. З огляду на те, що радянська верхівка вбачала у представниках Римсько-Католицької Церкви «агентів» та колаборантів, на державному рівні проводились жорсткі заходи щодо тотального викорінення проявів релігійності у комуністичному суспільстві. Саме задля досягнення цієї мети з допомогою КДБ проводились масові арешти священників, які здебільшого увінчувались розстрілом або ув'язненням у концтаборах. Список жертв, який наведений у цьому науковому дослідженні, містить лише невелику частину всіх трагічно загиблих священників та має на меті привернути увагу суспільства та наукового світу до такої проблематики.

Таким чином, беручи за основу біографічні дані реальних людей, які стали невинними жертвами радянського режиму, підтверджується той факт, що у своїй діяльності радянська влада використовувала всі методи задля ліквідації структури Церкви загалом ціною людських життів.

Література:

1. Байдич В. Антирелігійна діяльність радянської влади проти римо-католицької церкви в Україні (1958–1960 рр.). *Хмельницькі краєзнавчі студії* : науково-краєзнавчий збірник. Хмельницький : ФОП Стрихар А.М., 2017. Вип. 11. С. 64–79.
2. Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: Політологічний дискурс / Національна академія України ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. Київ, 2005. С. 603–604.
3. Горбач С. Деякі аспекти відносин між Ватиканом та СРСР після Другої світової війни (1945–1953). *Український історичний журнал*. 1998 (листопад–грудень). № 6 (423) / Національна академія наук України ; Інститут історії України ; Інститут політичних і етносоціальних досліджень. С. 69.
4. Чаплицкий Б. Книга памяти: мартиролог католической церкви в СССР. Комиссия «Мартиролог-2000» Апост. администрации для католиков Севера Европ. части России. Москва, 2000. LXIII, 766 с.
5. *Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. W. Sikorskiego w Londynie*, A.7.672/1. Załącznik nr 251. A.11.49/15; KOL, 342/IV
6. *Biała Księga. Martyrologium duchowieństwa – Polska XX w. (lata 1914–1989). Dane osobowe.* URL: <http://www.swzygmunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vPOLISH/HTMs/POLISHRELIGIOUSmartyr0966.htm> (дата звернення: 12.01.2023).
7. *Duszpasterz Polski Zagranicą. Rzym*. 1985. Nr. 2 (155). S. 303.
8. *Dzwonkowski R. Kościół katolicki w ZSRR 1917–1939. Zarys historii.* Lublin, 1997. S. 73.
9. *Dzwonkowski R. Leksykon duchowieństwa polskiego represjowanego w ZSRS 1939–1988,* Lublin, 2003. S. 16.
10. *Dzwonkowzki R. Odrodzenie Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w ZSRR. Polacy w kościołach katolickich w ZSRR / pod red. ks. E. Walewandra.* S. 213–214.
11. *Katyń. Dokumenty zbrodni, t. 1: Jeńcy nie wypowiedzianej wojny. Sierpień 1939 – marzec 1940 / red. nauk. W. Materski,* Warszawa, 1995.
12. *Mała T. Polscy księża katolicy w więzieniach i łagrach sowieckich od 1918 r.,* Lublin. 1996.
13. *Olechowski P. Między ołtarzem a gabinetem partyjnym. Kościół rzymskokatolicki w sowieckim Lwowie w latach 1953–1959 w świetle raportów pełnomocnika Rady ds. Kultów Religijnych w obwodzie lwowskim. Pamięć i Sprawiedliwość.* № 1 (29). 2017. S. 177.
14. *Rospond A. Z Żurowa w głąb tajgi syberyjskiej [w:] Polacy Rosji mówią o sobie, wybór i wstęp E. Walewander.* T. 2. Lublin, 1994. S. 176.
15. *Siemaszko S. Świadkowie przeżyć sowieckich 1939–1946.* Londyn, 1999. S. 250–251.

References:

1. Baidych, V. (2017). Antyrelihiina diialnist radianskoi vlady proty rymo-katolytskoi tserkvy v Ukraini (1958–1960 rr.). *Khmelnyski kraieznavchi studii*: nauково-kraieznavchy zbirnyk [Anti-religious activities

- of the Soviet authorities against the Roman Catholic Church in Ukraine (1958–1960)]. Khmelnytskyi : FOP Strykhar A.M. Vyp. 11. S. 64–79.
2. Voinalovych, V. (2005). Partiino-derzhavna polityka shchodo religii ta relihiinykh instytuttsii v Ukraini 1940–1960-kh rokiv: Politolohichni dyskurs [Party-state policy regarding religion and religious institutions in Ukraine in the 1940s–1960s: Political discourse]. Natsionalna akademiia Ukrainy. Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen. Kyiv. S. 603–604.
  3. Horbach, S. (1998). Deiaki aspekty vidnosyn mizh Vatykanom ta SRSR pislia Druhoi svitovoi viiny (1945–1953) [Some aspects of relations between the Vatican and the USSR after the Second World War (1945–1953)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 1998 (lystopad–hruden). № 6 (423) / Natsionalna akademiia nauk Ukrainy ; Instytut istorii Ukrainy ; Instytut politychnykh i etnosotsialnykh doslidzhen. S. 69.
  4. Chaplytskyi, B. (2000). Knyha pamiaty: martyroloh katolycheskoi tserkvy v SSSR [The book of remembrance: martyrology of the Catholic Church in the USSR]. Komysyisia “Martyroloh-2000” Apost. admynstratury dlia katolykov Severa Evrop. chasty Rossyy. Moskva. LXIII, 766 s.
  5. Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. W. Sikorskiego w Londynie [Archive of Polish Institute and Museum the name of Gen. of V. Sikorskiego in London], A.7.672/1. Załącznik nr 251. A.11.49/15; KOL, 342/IV.
  6. Biała Księga. Martyrologium duchowieństwa – Polska XX w. (lata 1914–1989). [White-book. Martirologium of clergy – Poland of XX c. (1914–1989). Personal information]. URL: <http://www.swzygmunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vPOLISH/HTMs/POLISHRELIGIOUSmartyr0966.htm> (Last accessed: 12.01.2023).
  7. Duszpasterz Polski Zagranicą [Polish Pastor by foreign Country]. *Rzym*. 1985. Nr 2 (155). S. 303.
  8. Dzwonkowski, R. (1997). Kościół katolicki w ZSRR 1917–1939. Zarys historii [Catholic Church in the USSR 1917–1939. Contours of history]. Lublin. S. 73.
  9. Dzwonkowski, R. (2003). Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939–1988 [Lexicon of the Polish clergy of repressed in ZSRS 1939–1988]. Lublin. S. 16.
  10. Dzwonkowski R. Odrodzenie Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w ZSRR. Polacy w kościele Katolickim w ZSRR, pod red. ks. E. Walewandra. [Revival of Church of the catholic Latin ceremony in the USSR. Poland in the Catholic church in the USSR]. S. 213–214.
  11. Katyń. (1995). Dokumenty zbrodni, t. 1: Jeńcy nie wypowiedzianej wojny. Sierpień 1939 – marzec 1940. [Katin. Documents of crime, t. 1: Prisoners of war of unspoken war. August of 1939 – March 1940] / red. nauk. W. Materski, Warszawa.
  12. Madała, T. (1996). Polscy księża katolicy w więzieniach i łagrach sowieckich od 1918 r., Lublin [Polish Catholic priests in prisons and soviet gulags from 1918]. Lublin.
  13. Olechowski, P. (2017). Między ołtarzem a gabinetem partyjnym. Kościół rzymskokatolicki w sowieckim Lwowie w latach 1953–1959 w świetle raportów pełnomocnika Rady ds. Kultów Religijnych w obwodzie lwowskim [Between an altar and party cabinet. Roman-Catholic Church in soviet Lviv in 1953–1959 in the light of reports of Council representative in matters of Religious Cults in the Lviv circumference]. *Pamięć i Sprawiedliwość*, 1 (29). S. 177.
  14. Rospond, A. (1994). Z Żurowa w głąb tajgi syberyjskiej [w:] Polacy Rosji mówią o sobie, wybór i wstęp [From Zhurov to the Siberian [in:] taiga Poland of Russia talk about itself, choice and entry]. T. 2. Lublin. S. 176.
  15. Siemaszko, S. (1999). Świadkowie przeżyć sowieckich 1939–1946 [Witnesses of Soviet experiences 1939–1946]. Londyn. S. 250–251.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2023
The article was received 17 January 2023